

УДК: 371.132

Прокопова О. П.

ФОРМУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У статті розглядаються питання формування технологічної культури майбутніх педагогів. Аналізуються складові компоненти технологічної культури та визначаються критерії сформованості означеної культури.

Ключові слова: педагогічна культура, професійна культура педагога, професійно-педагогічна культура, технологічна культура, компоненти технологічної культури.

В умовах політичної та економічної нестабільності, втрати духовності, загострення національних відносин виключно важливою стає стабілізуюча роль школи і педагогічної науки як гарантів громадянського миру, збереження культури й суспільної моралі. Важливою передумовою цього є створення в країні цілісної системи безперервної освіти, спрямованої на відродження духовного потенціалу нації. У таких умовах виникає гостра необхідність повернути освіту й педагогіку в контекст культури, тому що саме культура, за словами П. А. Флоренського, є тим середовищем, де зростає та живе особистість. Занепад ж загальної культури останніх десятиліть призвів до духовного зубожіння особистості й суспільства в цілому. Вихід з кризи, відродження духовності та моральності, у тому числі і моральності педагогічної науки, можливі через відродження педагогічної науки, підвищення авторитету всіх інститутів громадського та сімейного виховання, підняття престижу професії вчителя.

Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури. Професійно-педагогічну культуру можна визначити як складне системне утворення, що представляє собою упорядковану сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання й гуманістичної технології педагогічної діяльності [2]. Педагогічна культура сучасного педагога сьогодні повинна включати й такий важливий масив професійних знань, умінь, особистісних якостей, пріоритетів, які можуть бути названі як технологічно-педагогічні компетентності. Використання нових технологій суттєво підвищує професійні можливості педагога, розширює межі його педагогічної культури, а відповідно, служить підвищенню результативності його професійної діяльності, тобто підвищення якості освіти.

Проблематика досліджень педагогічної культури складається під впливом реальних потреб оновлення школи, і насамперед таких, як потреба істотного підвищення якості навчання й виховання, гуманізації виховних відносин, виховання вчителів нового покоління.

Професійна культура педагога – це складна, комплексна складова його особистості, що поєднує в собі соціальні, професійні й особистісні характеристики. Соціальний аспект професійної культури педагога визначається його соціальним становищем, функціями в суспільстві, самосвідомістю й самооцінкою як члена соціуму, а також рівнем та способами взаємин з іншими соціальними групами.

Професійні характеристики, що зумовлюють становлення професійної культури педагога включають як об'єктивні, так і суб'єктивні аспекти. Серед об'єктивних складових ключове місце займає спеціалізація, що встановлює приналежність педагога до певного професійного співтовариства. А основним суб'єктивним компонентом, що характеризує професійні якості педагога, є, насамперед, професійна самосвідомість, яка відіграє визначальну роль у його адекватній професійній ідентифікації (самовизначенні) та й взагалі становленні педагога як професіонала [6]. У поняття «професійна самосвідомість» входять ще й такі характеристики як

© Прокопова О. П., 2011

професійна компетентність, а також здатність до безперервної освіти й адаптації до змінних умов праці.

Особистісні характеристики педагога, також впливають на рівень його професійної самосвідомості – це властивості його характеру та інтелектуальні здібності, що необхідні йому для здійснення професійної діяльності. Серед них особливо важливе місце сьогодні займає психологічна готовність та інтелектуальна здатність педагога опанувати необхідними інноваційними компетенціями й застосовувати їх у своїй професійній діяльності. Таким чином, сьогодні – це час стрімкої інформатизації освіти й професійна самосвідомість педагога стає неодмінною умовою розвитку його як професіонала.

Педагогічна культура є частиною загальнолюдської культури. Професійно-педагогічну культуру можна визначити як складне системне утворення, що представляє собою упорядковану сукупність загальнолюдських ідей, професійно-ціннісних орієнтацій і якостей особистості, універсальних способів пізнання й гуманістичної технології педагогічної діяльності [2]. Педагогічна культура сучасного педагога сьогодні повинна включати й такий важливий масив професійних знань, умінь, особистісних якостей, пріоритетів, які можуть бути названі як технологічно-педагогічні компетентності. Використання нових технологій суттєво підвищує професійні можливості педагога, розширює межі його педагогічної культури, а відповідно, служить підвищенню результативності його професійної діяльності, тобто підвищення якості освіти.

Технологічна культура – це культура сучасного технологічно насиченого суспільства. В результаті особливого значення в сучасних умовах набувають такі якості, як конструктивність, мобільність, динамізм, засновані на реалізації творчого потенціалу певної діяльності людини. З позиції сучасних ідеологій, поняття «технологічна культура» уособлює новий шар культури, який свідчить про високий рівень здібностей і наукових знань у здійсненні людиною будь-якого технологічного процесу або проекту як у соціальній, так і у виробничій сферах діяльності. Сьогодні вже не достатньо просто знань і вмінь, які отримує майбутній учитель, потрібно емоційно-моральне ставлення до подій, явищ, готовність діяти з урахуванням відповідальності за свої вчинки. Таким чином, в сучасних умовах виникає першорядна необхідність підготовки не педагога-виконавця, який вміє діяти заздалегідь за даними технологіями (у тому числі й інформаційні технології), а педагога-технолога-аналітика, який вміє створювати технології, пристосовуючись до нових умов у постійно змінному світу.

Професійно-педагогічна культура, однією зі сторін якої виступає технологічна культура вчителя, в останні роки інтенсивно вивчається в системі психолого-педагогічних наук (С. І. Архангельський, Є. В. Бондаревська, М. Я. Віленський, Г. В. Звездунова, І. Ф. Ісаєв, В. А. Комеліна, Н. В. Кузьміна, Е. А. Леванова, Л. А. Машина, А. І. Міщенко, В. В. Серіков, Є. Г. Сіляєва, В. А. Сластьонін, Н. Л. Шеховской, С. Н. Щербакова та інші). З початком активної розробки культурологічного напрямку в філософії, соціології, педагогіці й психології виконано ряд досліджень, що присвячені окремим сторонам професійно-педагогічної культури: методологічної (В. А. Сластьонін, І. Ф. Ісаєв, В. В. Краєвський та ін.), історико-педагогічної (А. К. Колесова), морально-естетичної (Е. А. Гришин, Д. С. Яковлева), комунікативної (А. В. Мудрик, О. О. Кисельова, Т. Н. Левашова), технологічної (М. М. Левіна, Н. Є. Щуркова).

На думку В.М. Аніськіна, технологічна культура вчителя – це вміння адекватно використовувати набір технологій педагогічної діяльності, що охоплює: технології інформаційно-орієнтаційної діяльності, технології повідомлення навчальної інформації, технології контрольно-оціночної діяльності) в своїй повсякденній роботі [1]. Сутність і шляхи формування технологічної культури вчителя найбільш повно розкриті в дослідженнях М. М. Левіної [4], яка розглядає технологічну культуру педагога як оволодіння логікою професійної поведінки вчителя, досвідом креативної

діяльності, способами організації технологічних процесів, адаптацію їх до цілей гуманізації та гуманітаризації освіти, виділяє функціональні групи технологічних умінь: операційні, експертні та науково-дослідні.

Кожна з груп представлена у вигляді сукупності конкретних професійних умінь: комплекс операційно-методичних умінь; комплекс психолого-педагогічних умінь; комплекс діагностичних умінь; комплекс умінь оцінювання та контролю; комплекс умінь, притаманних викладачеві в науково-дослідній роботі; комплекс нормативних умінь, заснованих на виконанні експертних функцій в області освітніх процесів. Перераховані групи технологічних умінь розкривають не стільки повноту названих професійних умінь, скільки багатоаспектність педагогічної діяльності. Виділення окремих блоків-комплексів у діяльності педагога, а не тільки функції виконавчої діяльності, підкреслює інтегративність дій, що використовуються педагогом. Виділення змістовної структури технологічної культури вчителя зумовлено необхідністю поєднання структур різних рівнів і функціональних видів діяльності педагога. Тому особливе значення повинно відводитися технологічній освіті майбутнього вчителя, виявлення та обґрунтування технологічних прийомів підготовки студентів до педагогічної діяльності, формування в них творчої активності та ініціативи, рефлексії освітніх потреб, оволодіння загальною й професійною культурою. І. Ф. Ісаєв та І. Л. Яцукова трактують технологічну культуру як оволодіння педагогами певною системою способів і прийомів технологій навчання й виховання, а також умінням аналізувати в педагогічному процесі альтернативні педагогічні технології [2].

Однак, в узагальненому вигляді під технологічною культурою (як однієї з універсальних культур), на думку В. Д. Симоненко, слід розуміти рівень розвитку перетворювальної діяльності людини, виражений у сукупності досягнутих технологій матеріального і духовного виробництва, що і дозволяє йому ефективно брати участь у сучасних технологічних процесах на основі гармонійної взаємодії з природою, суспільством і технологічним середовищем [7]. Таким чином, технологічна культура вчителя, будучи частиною професійно-педагогічної культури, на нашу думку, повинна зберігати свої структурні компоненти: технологічний світогляд, технологічне мислення, технологічну освіту, технологічну естетику, технологічну етику.

У зв'язку з цим, представлені визначення технологічної культури вчителя не розкривають поняття повністю. Більш деталізовану характеристику поняттю «технологічна культура вчителя» подає В. А. Сластьонін. Технологічна культура – це інтегральне особистісне утворення, що сполучає в собі гуманістичні цінності педагогічного процесу, що визначають особистісну спрямованість операційного складу педагогічної діяльності та його змістовність; інваріантні педагогічні вміння, що відображають технологію педагогічної діяльності та сприяють переходу її операційного складу на технологічний рівень; індивідуально-творчий стиль педагогічної діяльності, що розкриває індивідуальну концепцію сенсу професійно педагогічної діяльності та її творчого втілення [8]. Педагогічна діяльність за своєю природою технологічна. У зв'язку з цим варто операційний аналіз педагогічної діяльності розглядати як рішення різноманітних педагогічних завдань. До їх переліку відносимо сукупність аналітико-рефлексивних, конструктивно-прогностичних, організаційно-діяльнісних, оціночно-інформаційних, корекційно-регулюючих завдань, прийоми та способи вирішення яких і складають технологію професійно-педагогічної культури вчителя.

Технологічна культура, на думку А. В. Коваленка, може бути представлена наступними взаємопов'язаними структурними компонентами: когнітивно-операційним, практично-діяльнісним, мотиваційно-ціннісним, особистісно-комунікативним, індивідуально-креативним, спеціальним [3]. Структурні компоненти технологічної культури мають свою структуру, логіку, сукупність елементів, внутрішню організацію. Виділені структурні компоненти специфічно виокремлюються у функціональних компонентах, які можуть бути представлені виходячи зі специфіки професійної діяльності, різноманіття відносин і спілкування, системи ціннісних орієнтацій, можливості творчої самореалізації особистості майбутнього вчителя.

А. В. Коваленко виділяє такі основні функції технологічної культури як гносеологічну, світоглядну, освітню, інформаційну, креативну. Кожна функція при цьому відображає один із аспектів вирішення учителем педагогічних завдань:

- гносеологічна функція спрямована на пізнання педагогічного процесу як об'єкта його конструювання, забезпечуючи цілісне уявлення про технологічну діяльність, яка включає знання основних технологічних процесів і закономірностей;
- світоглядна функція орієнтує студента на вироблення власної позиції, ціннісного ставлення до об'єктів освітнього середовища; освітня функція реалізується у педагогічній діяльності як отримання учнем системи знань, умінь і навичок. Вона обумовлена низкою факторів: рівнем професійної підготовки майбутнього вчителя, що включає спеціальну, дидактичну, технологічну та методичну підготовку; рівнем готовності і вмотивованості учнів до оволодіння знаннями; індивідуально-психологічними особливостями учнів; наявністю необхідної матеріально-технічної бази;
- інформаційна функція визначається уявленнями майбутнього вчителя про необхідні зв'язки для взаємодії всіх компонентів технологічної культури й проявляється в його вміннях користуватися педагогічною інформацією при активному пошуку нових педагогічних технологій в освіті. Ця функція включає в себе мотиваційну та практичну готовність до аналізу інформаційної ситуації у сфері своєї діяльності;
- креативна функція розглядає діяльність майбутнього вчителя за оригінальним вирішенням педагогічних завдань. Цінності педагогічної діяльності, технологія їх втілення в навчально-виховному процесі стають фактором формування особистості лише в умовах творчо організованої діяльності.

Ґрунтуючись на виділених А. В. Коваленко функціях технологічної культури, доцільно доповнити їх проектувальним, нормативним і рефлексивним функціональними компонентами:

- проектувальна функція реалізується на стадії проектування педагогічного процесу, вибору чи розробки адекватної педагогічної технології у відповідності з метою педагогічного процесу;
- нормативна функція орієнтує студента на виконання нормативних вимог щодо організації й реалізації педагогічного процесу;
- рефлексивна функція розглядається як здатність майбутнього вчителя до усвідомлення, переосмислення та перетворення свого минулого досвіду, вміння виходити за рамки стереотипів і знаходити адекватне рішення конкретної педагогічної задачі.

У своїй взаємодії структурні та функціональні компоненти утворюють систему технологічної культури. Проблема формування технологічної культури пов'язана з необхідністю виділення критеріїв її сформованості. Критерії технологічної культури визначені, виходячи з виділення її структурних і функціональних компонентів:

1. *Когнітивно-операційний компонент.* Критерій оцінки – сформованість технологічних і наукових знань (сутність та алгоритм технологій і т.д.).
2. *Практично-діяльнісний компонент.* Критерій оцінки – сформованість технологічних умінь і навичок щодо реалізації педагогічної діяльності.
3. *Мотиваційно-ціннісний компонент.* Критерій оцінки – ціннісні орієнтації (ціннісне ставлення до процесу, засобів і результатів педагогічної діяльності, творчий підхід до діяльності, прагнення до самопізнання, самоосвіти й саморозвитку з метою використання отриманих знань (застосування методів і прийомів у педагогічній діяльності), підвищення професійно-педагогічного рівня).
4. *Особистісно-комунікативний компонент.* Критерій оцінки – сформованість комунікативних умінь: організувати спілкування, вирішувати конфліктні ситуації, впливати на особистість і колектив.

5. *Індивідуально-креативний компонент*. Критерій оцінки – креативні уміння: прагнення до педагогічної рефлексії, прояв творчого мислення при вирішенні педагогічних завдань.
6. *Спеціальний компонент*. Критерій оцінки – сформованість спеціальних професійних знань, умінь і навичок відповідної предметної області.
7. *Проектувальний компонент*. Критерій оцінки – сформованість умінь планування, проектування педагогічного процесу.
8. *Нормативний компонент*. Критерій оцінки – сформованість знань нормативних вимог щодо організації та оцінювання результативності педагогічного процесу.

Реалізація методики формування технологічної культури майбутніх вчителів дозволить забезпечити відповідну підготовку педагога, який володіє сучасними педагогічними технологіями й технологічною культурою, та виявляє гнучкість при виборі та використанні методів і засобів навчання, вміє моделювати свої професійні дії, розроблюючи при цьому свою власну педагогічну технологію.

Учитель, що володіє технологічною культурою, здатний: на рефлексію та переосмислення власної діяльності; на доцільний вибір засобів з різноманітного технологічного потенціалу; на перетворення засобів відповідно до існуючих завдань та індивідуальним підходом до учнів; на проектування та перепроєктування нових комбінацій, ситуацій і засобів; на створення своїх способів, особистісних підходів, технологій. Тільки технологічно організована освіта в поєднанні з посиленою технологічною підготовкою педагога-технолога сприятиме підтримці його інтелектуального розвитку, що й прискорить процес гуманізації освіти, формування технологічної культури у педагогів і, як наслідок, в учнів.

Список використаних джерел

1. Аніськин В.М. Технологічна культура майбутнього вчителя як категорія дидактики // Вісник ОДУ. - 2003. - № 4.
2. . Ісаєв І.Ф. Професійно-педагогічна культура викладача вищої школи: виховний аспект: Учеб. посібник-Белгород, 1992. 168 с.
3. Коваленко, А.В. Технологічна культура майбутніх учителів іноземної мови / А.В. Коваленко // Вища освіта сьогодні. - 2008. - № 3. - С. 75-79.
4. Левіна, М. М. Основи технології професійної педагогічної освіти / М. М. Левіна. - К.: Акад. послєдплом. освіти, 1998. - С. 44-76.
5. Нікішина, І.В. Інноваційні педагогічні технології та організація навчально-виховного та методичного процесів в школі: використання інтерактивних форм і методів у процесі навчання учнів і педагогів / І. В. Нікішина. -2-е вид., Стереотип. - К. : Вчитель, 2008. - 91 с.
6. Пряжніков Н.С. Психологія праці та людської гідності: навч. посібник для студ. Вищ. навч. закладів / Н.С. Пряжніков, О.Ю. Пряжнікова. - 4-е вид., Стер. - М. : Видавничий центр «Академія», 2007. - 480 с.
7. Симоненко, В.Д. Основи технологічної культури / В. Д. Симоненко. - М. : Вентана-Графф, 1998. - С. 51.
8. Сластьонін, В. Деякі аспекти формування технологічної культури вчителя / В. Сластьонін, В. Міщенко, Н. Руденко // [Електронний ресурс] Режим доступу: [www.informika.ru / windows / magaz / pedagog/pedagog_7/a02.html](http://www.informika.ru/windows/magaz/pedagog/pedagog_7/a02.html)
9. Сластьонін, В.А. Педагогіка: навч. посібник для студ. Вищ. пед. навч. закладів / В. А. Сластьонін, І. Ф. Ісаєв, Є. Н. Шиянов; Під ред. В.А. Сластєніна. - М. : Академія, 2002. - 576 с.

The article deals with the formation of technological culture of future pedagogues. Analyzed components of technological culture and defined the criteria of formed definite culture.

Key words: *educational culture, professional culture of pedagogue, professional pedagogical culture, technological culture, the components of technological culture.*